908
B29

DUNAHARASZTI
ÉS
KÖRNYÉKÉNEK TÖRTÉNETE

IRTA:
Dr. BARADLAY JÁNOS

A mi vérünktől ázott földből virág nyilik:
***Nagymagyarország** szabadságának virága!*

Ára 1 pengő

A tiszta jövedelem a hősi halottak szegénysorsu hátramaradottjaik javára esik.

2011 SZEPT 07.

HELYBEN HASZNÁLHATÓ!

HELYTÖRTÉNET

KÉZIKÖNYV

ÉRKEZETT
2020 MÁRC 17.
Aláírás.....

Méltóságos

Dr. Preszly Elemér úrnak

Pest-, Pilis-, Solt-, Kiskunvármegye főispánjának, megyéje kulturája és jóléte tetterős előmozditójának

ajánlja hódolattal

a szerző.

Városi Könyvtár
B 465/2004
Dunaharaszti

ELOSZÓ.

Ha Dunaharaszti község történelmét olvasom, megfalálom benne a magyar nemzet sokszor dicső, még többször fájdalmas történelmét, mint a vizcseppben a tengert.

Az az erő és fény, mely az Árpádok századait jellemzi, beragyogja Dunaharaszti község életét is. A mikor pedig Mohács után elindul a török Budára és utját égő falvak világitják meg és rabszijjra füzött magyar foglyok panaszos sóhajától hangos a Duna-Tisza köze, Dunaharaszti község is eltünik a földszinéről.

Buda visszavétele után ujból feltámad, felépül ugyan, talán szebb mint volt, de már hire sincs a régi lakosságnak. Szorgalmas külföldi telepesek szántják a földeket, épitik a kicsiny falusi házakat.

De a történelem nagy tanulsága az, hogy ezen a földön egyedül a magyar faj tudott maradandó államot alkotni, melyért bőkezüen ontotta a drága piros vért, magyar föld ez ezerév óta, melyért a magyar keservesen megszenvedett s melynek örökös tulajdonához vérrel áztatott jogcime van, melynél szebb nemeslevél nem lehet.

És beszéljenek bármilyen nyelvet a község mai lakosai, fiai ők a magyar hazának, jóban-rosszban osztoznak annak sorsában.

Dunaharaszti község derekasan ki vette részét a világháboru véráldozatából.

A község 150 hősi halottja nem hiába adta oda drága életét Európa különböző csataterein. Ők a szebb, boldogabb magyar jövendőért haltak meg.

Nincs csunyább bün, mint a hálátlanság. Hősi halottainkról soha sem szabad megfeledkeznünk.

De nem szabad megfeledkeznünk a hősök özvegyeiről és árváiról sem.

És a mikor a község közadakozásból kegyeletes emléket emel és az emlék falába arany betükkel bevéseti a hősök nevét:

Legyen ez az emlék Dunaharaszti község hálájának hirdetője.

Figyelmeztesse a mai nemzedéket a hősi halottak örök dicsőségére.

És szolgáljon nemes, nagy példaadásul, hogy dolgozzunk hazánk feltámadásáért. Ma uj honfoglalás nagy munkája folyik a béke fegyvereivel, a munka szerszámaival. Forrjunk össze nyelvi, vallási különbséget félretéve a haza szeretetében, de ha kell, áldozzuk fel életünket is. Mert csak az önfeláldozó hazaszeretet szerzi vissza az ezeréves Magyarországot.

Pestvármegye főispánja.

Dunaharaszti és környékének története.

Irta: BARADLAY JÁNOS dr.

Ha egy község multjáról akarunk beszélni, nem lehet azt elszigetelten kiragadni környezetéből, mert szervesen függ vele össze. Szólnom kell tehát a szomszéd községekről is, sőt a járásról, megyéről és az országról is. Különösen sokat kell szólnom Csepelszigetéről, melyhez Dunaharasztit a történelem ezer szála füzi.

Községünk 10 kilométernyire fekszik Budapest határától délre. A mi csapás évszázadokon át délről érte a magyar fővárost, az természetesen mind Dunaharasztin hullámzott keresztül. A hadak utján fekszik községünk az ország szivéhez közel, tatár, török és német dulás mind Dunaharasztin gázolt keresztül. Ez azért is könnyebben érthető, mert a fővárosok védelmi harca mindig a perifériákon dul legerősebben s a határközségek ugy a támadó, mint a védekező seregek dühét szenvedni kénytelenek.

De kezdjük a legelején. Valamikor, sok ezer évvel ezelőtt még a jégkorszakban, a Duna—Tisza köze nem volt szárazföld, hanem jégár. Ennek a kétágu ős gleccsernek egyik ága a nyugati alpok felől özönlött felénk, másik ága az északkeleti kárpátok felől közeledett. A két jégár a mai Szolnok magasságában egyesült s folytatta utját délfelé. A Mátra, a Pilis és a Vértes legmagasabb csucsai ebből a jégtengerből csak mint kisebb-nagyobb szigetek emelkedtek ki. Dunaharaszti földje felett ez a jégár 300 méter magas lehetett.

A jura korszak után ezek a jégárak óriási beltengerekké szélesedtek. A dunántuli sikok, a kis és a nagy alföld voltak ezeknek a beltengereknek a medrei. A mi a beltengereken kivül állott, azt óriási erdőség fedte korhü faunájával, az óriás-hüllőkkel. A beltengerek partjain zajlott le az ichthyosaurosok, megalosaurusok, gigantosaurosok és egyéb őskori fenevadak titáni csatája.

Ujabb évezredek letünte után lefolytak a beltengerek is s a nyugati jégár összeszükült a Duna medrévé, az északkeleti a Tiszáévá.

Megjelenik a barlanglakó ősember, akit neandervölgyinek nevezett el az antropológia.

Messze pirkad még a történelem hajnala, de a föl alatti Clió már mesél nekünk a kőkorszakról. Ugy a palaeolit, mint a neolit korszakban vidékünk már belépett az emberi élet társadalmába.

Es mit mond a földalatti történelem? Az ismeretlen faju ősember nyugat felől jött.

Szük sirjában összezsugorodottan feküdt csontváza, mellette kezdetleges szerszámai, az átfurt kőbalta, az obsidián penge és egyéb kőszerszámai. Vele élt már hü barátja, a kutya. Tudjuk azt is, hogy mivel élt. Halakkal és erdei vaddal. A mellette talált csontok bizonyitják, hogy elkeseredett harcot folytatott a medvékkel. Bronzkori temetőink is akadnak. A sirleletek szerint az akkori kezdetleges kultura is a hallstadti korra jellemző. Nyugat felől jött nagyrészt minden sirleletnek iparmüvészete. A La Tene korra vonatkozólag a magyarországi leletek egyenesen világhirüek.

S mig az egyiptomi Memfiszben, a hellászi Mikénében már a történelem világa dereng, ősi, nagy nemzetek halhatatlan müveket alkottak, a duna-tiszavidék bronzkori ősembere még mindég a rengetegek fenevadaival verekszik, távol minden kulturközponttól. Másfél évezreddel volt ez Krisztus előtt.

Mihozzánk Itália felől jött a kultura, de egyelőre csak Pannoniába. A Duna nagy akadályánál hosszu évszázadokon át megtorpant.

Krisztus születése táján tolja előtérbe hazánkat a rómaiak fegyvere s attól kezdve bár hiányosan, már tudunk valamit Magyarország őstörténetéről.

Augusztus császár vezérei a Kr. születése után való első évtizedben meghódoltatják Alsó-Pannoniát, a mai Horvátországot. Száz évvel később Trajan császár elfoglalja Felső-Pannoniát is, a mai Dunántult. Most már a római birodalom határa a Duna medre. Pannoniát akkoriban a Kelta eredetü pannonok lakták, róluk nevezték el a rómaiak a Dunántult Pannóniának.

110-ben Krisztus után jelennek meg először a Duna szemközt lévő csepelszigeti oldalán az ércsisakos római legionáriusok.

Az ott talált kelta pannonokat, akiket eraviscusoknak nevezünk, leigázták s elfogadtatták velük a római müveltséget. Ezek lakták a Duna könyök vidékét.

Akkoriban a Duna nagyobbik ága erre folyt a jelenlegi soroksári dunaágban s Csepelszigete még a római birodalomhoz, Pannoniához tartozott.

A Duna akkoriban nagyon fontos határ volt, mert a kulturvilág végét jelentette. Odaát a nagyon müvelt rómaiak, ideát a Duna—Tisza közén a félvad jazygok, vagyis az ősjászok nomád hordái laktak.

A római gyarmatositó politika megtermette gyümölcseit. Pannoniából virágzó provinciát csinált. Katonai és kereskedelmi gócpontok alakultak. A tartományt gyönyörü müutak hálózták be, melyeken hetenként kétszer ment és jött a kocsiposta Itália felé és vissza. Nevezetesebb városai voltak: Siscia (a mai Sziszek), Mursa (Eszék), Sopiane (Pécs), Sabaria (Szombathely), Carnuntum (Petronell), Scarabantia (Sopron), Arrabona (Győr), Brigetio (Szőny) és a határváros, Aquincum (Óbuda). Itt állomásozott a II. számu segédlégió (Legio adjutrix secunda). Ma ugy mondhatnók, hogy a 2-ik számu római honvéd gyalogezred.

Csepel szigete, a mi szomszédunkban már akkor is fontos szere-

pet játszott. A két dunaágtól védett területen a pannonok és a rómaiak óriási állatállományt tenyésztettek. De voltak itt katonai csapatok és erődítések is. A szigeten talált sirleletek azt igazolják, hogy itt már a szarmata ősidőkben sürü lakosság lakott s a tököli védgát ásásakor olyan óriási őstemetőre bukkantak, amelyik hozzávetőleges becslés szerint 4000 sirt tartalmaz. A kőkorszakbeli siroktól kezdve egész a honfoglaláskori lovas sirokig, minden kor képviselve van területein.

Elképzelhető, hogy a barbár jazygok, az ősjászok sürün dézsmálgatták a csepelszigeti állatállományt. A sürü betörések ellensulyozására Diocletián császár 293-ban Kr. u. elrendelte, hogy a Csepelszigettel szemben, melyet akkor »nagy szigetnek« (insula magna) neveztek, de már barbár, jazyg területen, erődöt épitsenek, amelyben római katonák állomásoztak. Marsigli olasz történetiró, aki a 18-ik században járt Magyarországon, régi római térképek alapján ezt az erődöt Dunaharaszti határába helyezi. A régi római katonai térképek ezt az erődöt Transaquincumnak nevezik, ami körülbelül »Vizentuli várövet« jelent. Stratégiai társerődje lehetett a római Acquincum nevü erődnek. A dunáninnen való területen még egy határvédő erődjük volt a rómaiaknak. Ez Acquincummal szemben volt a Rákospatak torkolatánál és Contracquincumnak hivták. Úgy tapasztalom, hogy a kettőt Transacquincumot és Contracquincumot a régészek gyakran összecserélik. Az előbbi Dunaharaszti, az utóbbi a mai Megyer táján létezhetett. Maga Pestvármegye monografiája is többször összecseréli, pedig a név elég határozottan beszél.

Ez az első nyom Dunaharasztiról. Hol volt Transacquincum erődje, nem tudni biztosan.

Transacquincum erődje nem sokáig állt. Egy századdal később a IV. század végén Kr. u. már nem létezett. Valószinü, hogy a népvándorlás korának legelején, a győztesen előretörő gepidák elpusztitották. Ezek a gepidák vitéz, de vad germán törzsek voltak, akik rövidesen meghóditották Jazygiát, Dacia provinciát (a mai Erdélyt) és észak Moesiát (a mai Nyugat-Oláhországot).

Innen tul aztán a mai Magyarország területén sürün váltakoztak az uralkodó népek.

Dunántul a keleti gótok kiszoritják a rómaikat. Az utólsó római császárt Romulus Augustulust leteszi Odováker, a keleti gót vezér 476-ban.

Transacquincum romjai ujra két hatalmas ország határán omladoznak. Ideát a gepidák, tulnan a keleti gótok.

Alig 50 évvel később Nagy Teodorik keleti gót király idejében, 526-ban ujra változik a szintér. Az előrenyomuló longobárdok, egy másik germán nép, kiszoritják a Duna—Tisza közéről a gepidákat és gótokat, ezeket elsöprik a hunok, kik egészen Aquilejáig elkalandoznak. Az aránylag rövid hun uralom annál dicsőségesebb volt s a monda még jobban kiszinezte. Ekkor épült a budai vár, de nem a várhegyen, hanem Óbuda területén. Attila halála után azonban minden romba dőlt.

A magyarokkal rokon hunok után az avarok lettek a Duna—Tisza medence urai. Az avarok törökfaju nép voltak, igen vitézek,

akik még Ostmarkot (a mai alsó és felső Ausztriát) és Morvaországot is meghódították. Körváraikat avargyürüknek nevezik s ilyenek voltak a magyar Győr végzetü szók (Diósgyőr, Győr, Szolgagyőr etc.) A Duna—Tiszaközén, Kecskemét táján is volt ilyen avar ring. (Gyürü, Gyür, Giőr, Győr.)

Az avar uralom utolsó ideiben a mai Magyarország területét hellyel-közzel mindenütt szlávfaju népek tartották megszállva, igy vármegyénk is a Szvatopluk-féle Morva-szláv birodalom kiegészitő része volt s a bodricz nevü nép lakott erre, akikről máig is nevezik Bács-Bodrog megyét. (Vodrovec=Vodric=bodric. A m. vizmenti nép.)

Transacquincum tájéka azóta teljesen elpusztult s a puszta legelőkön a bodriczok gulyái legeltek. Valami nagyobb telepnek még is kellett ezen a vidéken lennie, mert a legenda szerint a transacquincumi bodricok között egyszer kiütött valami nagyon ragályos döghalál, ugy, hogy a bodriczok legnagyobb része sietve menekült észak felé, a nyitrai hegyekbe. Azóta Transacquincum helyét sokáig Horoszt-nak nevezték a szlávok, ami betegséget jelent. Hogy mennyiben igaz ez, persze ellenőrizni nem lehet, annyi bizonyos, hogy egész napjainkig állandóan közel hasonló néven nevezték. A sváb lakosok ma is »Háraszt«-nak nevezik. A legrégibb kutfők igy emlitik: Horost. Később a XVI. században: Dunaharasztja. Más kutfők szerint Dunaharaszti nevét egy itt nagyon elhatalmasodott vizinövénytől, a Carex nodosatól nyerte nevét.

S mig Szvatopluk zsupánjaival észak pásztortüzeinél nagy terveket szövögetett, s mig harcos csapataikat rendezgették álmaik szolgálatában, miként egyesithetnék észak és dél szlávjait Arnulf keleti frank király dunántuli tartományainak megrohanásával, addig tul a moldvai határon, Atelkuzuban (azaz Etelközben) vitéz és vakmerő lovas nemzet nyergelte zömök lovait és élesitette kardjait, hogy rövidesen a beregi és ungi hágókon áttörve elárassza harcosaival a Duna—Tisza közét.

Ez a vitéz nemzet a magyar volt. A besnyők és bulgárok nyomására elindult régi hazájából dicsőséges hadi utjára, melyben vármegyénk területe igen fontos szerepet játszott.

A Zalánnal történt első összecsapás után Alpárnál, Árpád Titelig nyomult délre s miután visszajövet a Duna—Tisza közét az ellenségtől megtisztitotta, elért a Duna balpartján a »nagy szigetig«. Ott valószinüleg a mai Ráckevénél átkelt a Dunán s birtokába vette a szigetet. Béla névtelen jegyzője bővebben ir erről. Árpádnak és vezérkarának, szerinte, igen megtetszett a sziget egyrészt termékenységénél fogva, másrészt a Dunaágak miatt védett helyzeténél fogva. Azonnal lakokat készitetett s ide hozatta a hosszu utban elfáradt lovait. A nagy fejedelmi ménes mestere (agazonum magister) egy Sepel nevü kun nemes volt, akiről a sziget a nevét nyerte.

Itt töltött a fejedelem kisérete egy nyarat 904-ben, igy irja a névtelen. November havában idehozatta a fejedelem a harcos magyarok feleségeit és gyermekeit, mint védett helyre, ő pedig seregével ujra megindult, hogy folytassa honfoglaló nagy müvét. A soroksári révnél (akkorában Surcusarnak nevezték ezt a helyet) átkelt a Dunán és hadával megpihenvén a Rákos mezején tábort ütött.

Innét látván, hogy a budai oldalról nagyobb ellentállás nem fenyegeti, a megyeri révnél (a mai Ujpest táján) újra átkelt a Dunán s a Felhévvizeknél tábort ütött. Felhévviz névvel Anonymus a budai meleg forrásokat érti, különösebben a mai Császárfürdő forrásait. Mint tudjuk, a további harcok folyamán Arnulffal szövetkezett Árpád s együtt verték meg Szvatoplukot, örökre megakadályozván az északi és déli szlávok egyesülését.

Mi azonban maradjunk meg szükebb hazánknál Dunaharasztiban. Községünk határát a fejedelem szigetének és az ország központjának közelsége a cselekvések középpontjába terelik.

Ha az árpádkori és később a középkori oklevelek a »nagy szigetet« emlegetik, ne gondoljuk, hogy itt tisztán a Csepelszigetről van szó. Akármilyen különösen hangzik is, Dunaharaszti évszázadok előtt szintén szigeten állott, az u. n. nagy szigeten.

A soroksári ócsai utnál, mint tudjuk, bővizü patak jön Gyömrő felől és folyik a soroksári Dunaágba. Ez a patak valamikor régen még sokkal több vizet hozott, mert Gyál, Némedi és Bugyi felől is levezette az u. n. Turjánok vizeit. Ezt a patakot az ősbodricok Szurcsavának, az árpádkori magyarok iszapos medre miatt Szurcsasárnak nevezték, mely a régi kutfők latin szövegébe Surcusar formájában került, Surcusar=Soroksár. S ha most a régi Magyarország vizrajzi térképét megnézzük, a Bugyi község mellett ma is elterülő Nagyturján vadvizeinek szakadatlan folytatása van csekély megszakitásokkal óriási kiterjedésü szikes tavakban le egész a bácsmegyei nagy Dunáig Délegyházán, Kunszentmiklóson, Dunavecsén, Szabadszálláson, Fülöpszálláson, Hartán, Dunapatajon, Kalocsán, Keczelen és Hajóson keresztül.

Ezek a szakadozott tavak valamikor egy eleven összefüggő nagy Dunaágat alkottak, mely kontaktusát egészen csak a régi Dunaszabályozás alkalmával vesztette el.

Taksony község pedig még ezen felül külön szigeten feküdt, a régi Ilbő, vagy Ülbő nevü szigeten. Ez a sziget is már régen megszünt. Emléke még Ürbőpuszta és Üllő község nevében maradt meg. Ez az ülbői Dunaág a mai kálváriadomb és Taksony község között szakadt ki a soroksári Dunaágból, táplálta a sári vizeket s Majosháza előtt tért vissza a soroksári mederbe.

Ülbő szigete még Csepel szigetéhez számitott s Taksony fejedelem laka igy még a Csepelszigeten feküdt.

Árpád és fejedelmi udvara, a főnemesek, Csepel szigetének északi csucsán, a mai kamara zsilipnél fényes lakokat épitettek, amelyek részben még a mohácsi vészig fennállottak. Valószinüleg a későbbi Gubacs falu területén. Oláh Miklós esztergomi érsek és történetiró látta még romjaikban ezeket a palotákat és csodálattal szól róluk.

Árpádnak és fejedelmi utódainak Ráckevén is volt kastélyuk. Árpád idejében Ráckevét Csetelakának hivták, később a kereszténység felvétele után Ábrahámegyházának nevezték. Keve nevét csak jóval később kapta, s a szerb telepitések után lakosairól Ráckevének nevezték el. A sziget mindig a fejedelmi család uradalma és méntelepe volt. Később a királynék birtoka lett. Igy

pl. 1281-ben IV. László feleségeé, Erzsébet királynéé volt, 1293-ban Fenennáé, 1435-ben Cilley Borbáláé, Zsigmond király feleségeé, 1439-ben Erzsébeté, Albert király anyjáé, majd Szilágyi Erzsébeté, Mátyás király anyjáé, 1461-től Podjebrád Kataliné, Mátyás király első feleségéé,, majd 1481-ben Nápolyi Beatrixé, Mátyás második feleségéé. A mohácsi vész után az egész vidék elpusztult, de 1695-ben rövid ideig Heiszler tábornoké, majd hálából a zentai győzőé, Savojai Jenő hercegé, legutoljára Mária Krisztináé, Mária Terézia leányáé, aki Albert teschcni herceg felesége lett. Ennek halála után a királyi család tulajdona lett s ma is az.

Csepel szigete régen önálló ispánság volt s az ősidőkben Fehér vármegyéhez tartozott, később Solt megyéhez kapcsolták Dunaharaszti vidékével együtt. Solt megye nevét Árpád fiától, Zsolt fejedelemtől vette.

Dunaharaszti vidékét az ősidőkben rendkivül sürü őserdő környezte, melyet csak hellyel-közel szakitottak meg a Duna holt ágai. Igy például Taksony és Haraszti között is őserdő volt, mely messze a Csepel szigetre is benyult. IV. László király 1275-ben a nyulszigeti (ez ugyanis a Margitsziget régi neve) apácáknak adományozza Toxun, Zoych és Kaad nevü hercegségi birtokokat. Toxun a mai Taksony, Zoych ismeretlen s talán már régebben elpusztult falu, ellenben a Kaad szónál a királyi deák tévedésből K-t irt R helyett. Ez ugyanis azonos a Taksonyhoz közel eső Ráda pusztával, melyet régen szlávosan Rádnak neveztek, s amelyik falutól nevét nyerte később a hires pestvármegyei Ráday familia.

Ugyanez az oklevél emliti a határ körülirásánál, hogy a birtok a horoszti nagy erdőnél, »apud silvam magnam paene vicum Horost« kezdődik.

Harasztival szemben, a csepel-szigeti tulsó parton régen egy község volt, melyet Szőllősnek neveztek, még odább a mai nagy Duna felé egy másik község volt, melyet Hárosnak neveztek, a nagy Duna partján pedig Lak községe volt. Mind a három község elpusztult, csak az utolsónak neve maradt meg a mai Laki-puszta nevében.

A csepelszigeti, taksonyi és haraszti rengetegek kedves vadászterületei voltak az Árpád fejedelmeknek. Taksony fejedelem, Árpád unokája különösen kedvelte Taksonyt. Itt vadászlaka is állt s mikor halálát közeledni érezte, itt kivánt nyugodni is. Történelmi bizonyság nincs reá, de a hagyomány erősen tartja, hogy Taksonyban van a sirja, a templomdomb alatt. A hagyomány segitségére siet a tény, hogy a falut már ősidőktől Taksonynak nevezik. Végérvényesen csak egy próbaásatás tudná a kérdést eldönteni, melyhez azonban az egyházi hatóság engedélye volna szükséges. Még két körülmény is valószinüvé teszi, hogy Taksony fejedelem tényleg Taksony faluban pihen. Az egyik az, hogy a falu rég elpusztult első temploma ugyancsak a mainak helyén állt. Ezt a templomot Szent István király épitette a kereszténység felvétele után, nyilván pogány nagyatyjának sirja fölé. A templom valószinüleg a tatárjárás idején elpusztult s azután évszázadokig se falu, se templom nem volt, csak Terra Toxun, Taksony földje néven emlegetik az oklevelek.

A másik ok, Taksony sirját illetőleg az, hogy Szár László egyik

fiát, Levente herceget, aki a keresztény hitről visszatért az ősi pogány hitre, száz évvel később, a XI-ik század végén, nem Székesfehérvárott temetik el, amelyik akkor a királyi család temetkező helye volt, hanem Taksonyban. Miért? A pogányként meghalt herceget, nem tehették keresztény sirboltba, Taksonyban temették el tehát, ugyancsak pogány szépatyja mellé.

Dunaharaszti sok szomorut, de sok vig csapatot látott főutcáján keresztülvonulni.

Itt vitték keresztül a temetésre Taksony fejedelem tetemét a kor szokása szerint kedvenc lovára kötözve. A fejedelem még csak 42 éves volt. Ő tiltotta le a külföldi rablóhadjáratokat. Utódjának Géza fejedelemnek már mindkét felesége, ugy Sarolta, mint Adél keresztények voltak.

Száztiz évvel később vig csapatok verték fel a horoszti erdő csendjét. IV. László király mulató pajtásaival, a kun főnemesekkel gyakran száguldott itt keresztül. A kun menyecskék és lányok, akikkel László tréfáit üzte, bizalmasan csak Laci királynak hivták, vadászlakát, ahová dorbézolni járt, Lackóházának vagy Laciházának, magát a községet ma is Lacházának nevezik.

Kár volt ezért a szép és okos ifjuért. Elhagyott kedvese, Edua, egy főnemesi kun leány, ölette meg féltékenységből, férfirokonaival, Árbóccal és Törtellel 1290-ben egy kicsapongó nyári éjszaka sötétjében 28 éves korában.

Legrégibbi ismert birtokosa Dunaharasztinak Jánosfia Lóránd Comes volt. Akkoriban még családnevet nem használtak, csak a keresztnév mellé az apja nevét tették az illetőnek. A Comes grófot, vagy főispánt jelentett. Lóránd comes magvaszakadtával a birtok az ősi alkotmány szerint visszaszállt a királyra. 1270-ben V. István király Harasztit a nyulszigeti, azaz margitszigeti apácáknak adományozza. (Mint tudjuk, 5 évvel később Taksonyt és Rád falut is megkapják.) Tudvalevő, hogy István király testvérnénje, Margit királykisasszony ebben a zárdában élt szent életet. Már atyjuk, IV. Béla király is bőkezüen gondoskodott kedvenc lánya szerzetéről.

Harasztival, mint szervezett községgel először 1305-ben találkozunk az okmányokban. Egészen bizonyos azonban, hogy már a tatárjárás előtt fennállt, de 1241-ben elpusztult az egész Duna-Tisza közével együtt. IV. Béla a tatárjárás után Bolgárországból behivott kunokkal telepitette be az elpusztult vidéket. (Horosti őslakósai tehát a szláv bodriczok voltak. Utánuk 350 évig a honfoglaló magyarok és utódaik laktak itt. Helyöket a tatárjárás után a később elmagyarosodott kunok foglalták el. A mohácsi vész »Dunaharasztja« romma lett és elpusztult, csak 170 évvel később támadt fel ujra, mint Haraszti, betelepitett német lakossággal, akik ma is törzslakosai a községnek.)

Haraszti a XIV. század folyamán az Imreghy-család birtokába kerül, de az Imreghyek 1453-ban kihaltak. Akkor a Gecsey-család lesz itt birtokos, 1482-ben Gecsey Esthre Kálmán a község felét Nagylucsei Orbán győri püspöknek adja el. Lassan azonban terjeszkedni kezd Harasztiban egy akkoriban dusgazdag főur, Haraszthy Ferenc, szörényi bán, aki eredetileg Surcusáron (azaz Soroksáron)

birtokos. Haraszti Ferenc később egyedüli birtokos Harasztiban. (II. Ulászló királytól nyert armalisa értelmében haraszti előnevét családi névnek használta.) 16 nagy uradalma van s mint egy mohácsi vész előtti vármegyei dicatorium (adójegyzék) elárulja, birtokai után 183 portányi adót fizetett az 1494-ik évben. Hogy milyen óriási birtok lehetett ez, elképzelhetjük, ha tudjuk, hogy a megye legnagyobb birtokosai, maga Ulászló király is csak 226 portát fizetett. Egy másik legnagyobb birtokosa az akkori Magyarországnak, Korvin János, Mátyás király természetes fia, 160 portányi adót fizetett. 1 porta 1 pengő forint adót jelentett, Haraszthy Ferenc szörényi bán tehát csak pestvármegyei birtokai után 183 pengő forint adót fizetett egy évben. Minthogy pedig akkortájt a mohácsi vész előtt, 1 hizott ökör 5 pengőbe került, könnyen kiszámithatjuk, hogy Haraszthy bán egy évi adója mai értékben körülbelül 350 millió koronát (azaz 28.000 pengőt) tett ki.

De letüntek a Haraszthyak is. A bán maga, a jelek szerint Mohácsnál esett el 1526-ban.

Ujra egy szomoru mérföldkőhöz érkeztünk a tatárjárás után. 170 évig tartó török hódoltság kegyetlen szervezete az akkori Magyarország 600 faluját töröltette el a föld színéről. Egy része, a nagyobbik része soha többé fel nem épült.

Csak az akkor sokkal népesebb Csepel-szigeten tünt el akkor a föld színéről 13 község. Érdemes megjegyeznünk ezeknek a csepeli eltünt községeknek a nevét:

Bagamértelke, Csép mellett feküdt;
Födémes, ismeretlen helyen;
Gubacs, a Csepel sziget északi csucsán;
Gyála, Ráckeve alatt volt;
Háros, Szigetszentmiklós mellett;
Felháros, Csepel mellett;
Hugye, Ráckeve mellett; (emlékét őrzi a Ráckeve melletti »Hugye-puszta«).
Lak, Szigetszentmiklós mellett; (emlékét őrzi a mai »Lakihegyi puszta.«)
Ragály, ismeretlen helyen;
Simonfalva, a sziget legdélibb részén;
Szent-Mihály, Csép szomszédságában;
Szőllős, Csepel alatt; és
Szigettamási, Lórév mellett.

Elpusztult Dunaharaszti is és 170 esztendőn keresztül nyoma sem volt. Mig a kormos romokat az évtizedek enyészete el nem tüntette s zöldelő növényzet be nem takarta, török rabszijon délre hurcolt magyar foglyok mutogatták egymásnak:

— Itt volt valamikor Haraszti falu! Elpusztult ugyanakkor Szigetszentmiklós is, de később ujra felépült. Soroksár még száz évig dacolt a végzettel, de a XVII-ik század közepén már az is romokban feküdt. Nem pusztult el Taksony és Lacháza.

A magyarázat az, hogy ahol egy török ur megtelepedett, azt azt a falut a török hordák megkimélték.

A rettenetes török adók s a közbiztonság teljes hiánya pusztiták

el a községeket. Amelyik község adóját nem tudta megfizetni, ott véradót vettek. Az aggokat levágták, a férfiakat rabszolgáknak hurcolták el, a fiugyermekeket Törökországba vitték s janicsárokat neveltek belőlük, hogy a sors kegyetlen iróniája értelmében 10—15 évvel később saját véreik ellen küzdjenek. Az asszonyokat és lányokat a katonák között osztotta el a török. Legvégül pedig a községet felperzselték, hogy a falunak nyoma se maradjon.

1694-ben, a török kitakarodta után támadt fel ujra Dunaharaszti. Akkor Ráday Gáspár a község nagybirtokosa. Egy kisebb részét Forster Kristóf és Semléki Ádám birtokolja. 1701-ben, Koroncsay János és Battik Péter a birtokosok.

A török és kuruc háboruk után az elnéptelenedett alföldi és budapestkörnyéki területeken megindult a telepitések sora. A nagybirtokosoknak dolgozó jobbágyok kellettek, az osztrák kamarillának adót fizető és katonáskodó misera plebs. A kurucidők tanulságai után persze nem magyar, hanem politikailag megbizható, (gutgesinnt) elem, tehát németek, tótok és rácok. Taksonyba a klarissza apácák 1720-ban, Harasztiba ugyancsak 1720-ban, Soroksárra 1724-ben Grassalkovics Antal telepit be würtenbergi svábokat Cannstadt és Hall vidékéről. Cannstaadt vidékén ma is találhatók haraszti hangzásu családnevek, mint Rabenspeck, Gerstenbrein, Oberfrank, Kaltenecker stb. nevek.

Grassalkovics, a nagy akvizitor, ekkor kezd terjeszkedni. A szatmári békekötés után szervezett u. n. »ujszerzeményi bizottság-nak« (neoaquistica commissio) előbb ügyésze, majd elnöke lett. Az aulikus érzelmü beamter ki tudta használni ügyesen a konjunkturát.

Az ujszerzeményi bizottságnak az volt a feladata, hogy visszaadja az elpusztult birtokokat a török uralom megszünte után régi jogos tulajdonosaiknak, ha hitelesen bizonyitani tudták jogigényüket. Itt volt persze a kutya eltemetve. Kuruc érzelmü családok sohasem kapták vissza. Grassalkovics, ez a koldus diákból lett dusgazdag mágnás, nem járt rosszul a husos fazék mellett. Két évtized alatt valami két tucat uradalmat szerzett össze csalafinta módon. Mint III. Károly és később Mária Terézia kedvelt embere még egy csomó birtokot ajándékba is kapott. Maga rövidesen gróf, a fia már herceg lett.

De ebül gyült szerzeménynek ebül is kellett vesznie. A család már Antal unokájában kihalt s a parvenü mágnásnak, ma már egyebe sincs, mint a máriabesnyői kripta szük koporsója.

1737-ben a belga-flamand származásu báró Laffert Nándor Antal Dunaharaszti egyik nagybirtokosa. Atyja és ő fiatalabb korában az osztrák hadseregben szolgált, igy jutott magyar birtokokhoz. Másutt is voltak a Laffert-családnak birtokai, igy Rákoscsabán, Sáriban és Bugyi községben. Unokájának, Laffert Ignác bárónak és feleségének, egy bácskai Jankovics lánynak leányát, Izabellát 1845-ben Földváry Móric cs. és kir. kamarás veszi el. Laffert Ignác halála után, 1853-ban, igy kerül a haraszti uradalom ennek a hires pestvármegyei gentri családnak a birtokába. A bernátfalvi Földváry-család többi ágai, többékevésbbé szegényen, még ma is virágzanak. A család adott másfél száz év alatt sok derék főispánt, alispánt, főszolgabirót és táblabirót

a megyének. Itt Harasztiban azonban ezidőszerint elvesztette a talajt lába alól.

Földváry Móric még dusgazdagon halt meg 1890-ben. Fia László azonban, egy végtelen kedves modoru, de bohém természetü úriember rövid másfél évtized alatt elpazarolta az ősi kuriát. Gavalléros jó szivével sokan visszaéltek.

Vargha Tibor dunaharasztin lakó hosszujáratu tengerészkapitány felesége szintén Földváry leány, Földváry Lászlónak unokahuga.

A haraszti kastélyt a Laffert bárók épitették. A Földváryak után parkszanatórium lett a kastély Tamássy kezén, majd az Olajipar R. T.-é lett a háboru alatt. Ma érdemdus főszolgabiránk, Némethy Jenő agilitása révén Dunaharaszti községháza a Földváry kastély. Ugy a Laffertek, mint a haraszti Földváryak, az 1924-ben meghalt Lászlóval, itt a haraszti sirkertben pihenik örök álmaikat. Lászlónak Endre fia már nem lakik itt, anyjának, egy Spanochi komtesznek örökségével hihetőleg még egyszer visszanyeri a család ősi fényét.

Két neves tudós is itt pihen a haraszti temetőben. Bartal Antal és veje, a fiatalon elhunyt Malmosy Károly, mindkettő a classica phylológiának jeles müvelője, gimnáziumi igazgatók voltak ezek. Előbbiről nevezték el a haraszti korzót.

A tolnai Festetich grófok egyik ága is haraszti lakos lett.

Megemlitjük az idősebb néhai Benno grófot, a tankerületi főigazgatót, aki szintén itt pihen és Andor grófot a nyug. országos szinészeti kormánybiztost, aki, hála Istennek még ma is él. A magyar szinészet fejlődésének évkönyvei érdemeit leszögezték.

Látjuk, hogy Dunaharasztit a háboruk kétszer is egyenlővé tették a földszinével, de ujra talpra állt.

A község azonkivül többször leégett.

Uj római katholikus temploma két évtizede áll.

Dunaharaszti, mint a főváros közelében fekvő község, gyorsan fejlődik.

Uj telepek támadtak 20 év óta. Ilyen a Dunaharaszti—Rákóczyliget és Dunaharaszti—Petőfitelep. Örvendetes térfoglalása ez egy szinmagyar lakosságnak, amelyet már nem Thüringiából telepitett be Grassalkovics.

Néhány év óta községünkben református és evangelikus hitközségek is alakultak. A református hitközség buzgó lelkiéletét már egy kis csengő hangu harang is hirdeti. Néhány év mulva már templomuk is fog állni.

Meg kell még végezetül emlitenem, hogy a község a világháboruban is derekasan kivette a részét.

Amennyire eddig megállapitani sikerült, Dunaharaszti községnek a világháboru folyamán kerek 150 hősi halottja van. Ezekből harctereken elesett 88, frontokon vagy front mögött szerzett sérülések, vagy betegségek következtében utólagosan elhalt 38, eltünt 24. Tiszt, vagy tisztjelölt 11, legénységi 139. Rendfokozatuk szerint 5 főhadnagy, 2 hadnagy, 1 tiszthelyettes, 1 zászlós, 2 egyéves önkéntes, 3 őrmester, 6 szakaszvezető, 10 tizedes, 4 őrvezető és 116 közlegény.

A háboru befejezése óta már 7 év eltelt s a község erkölcsi kö-

telességét a hősi emlék szempontjából még nem rótta le. Akkor dicséretes hazafisággal a haraszti fiatalság, az u. n. »Jól mulatni vágyó ifjak« elhatározták, hogy minden mulatságuk alkalmával magukra önkéntes adót rónak ki s azt a hősi emlék javára adják. De igy is csak néhány százezer korona gyült egybe. Kisérlet történt a községi előljáróság részéről arra is, hogy házról-házra járva gyüjtsenek, de ez is csak néhány milliót hozott be.

1926 tavaszán a Hadirokkantak, Hadiárvák és Hadiözvegyek Nemzeti Szövetségének dunaharaszti csoportja uj elnököt választott. Az uj elnök székfoglalójában fogadalmat tett a Hősi Emlék mielőbbi megvalósitására. Még az 1926-iki nyár folyamán össze is hivta az alakuló értekezletet s a szoborbizottság nyomban megalakult. Baradlay János dr. Hadrőa elnök inditványára az értekezlet vitéz Bányay Géza alezredest jelölte elnöknek, aki aztán lankadatlan buzgalommal dolgozott a nemes célért. A szoborbizottság tagjai lettek:

Elnök: vitéz Bányay Géza alezredes, Képessy Béla igazgató, Szigeti Árpád, Lévai Ernő min. számtanácsos, Buocz Rezső esperes plébános, Zlöbl József főjegyző, Gerstenbrein György biró, Misinszky Vilmos ny. adóügyi főjegyző, Simunic András gyáros, Winter Béla, Maylenner Mátyás épitész, Dr. Baradlay János gyógyszerész, Dr. Nagy Lajos máv. titkár, Rasovszky Gyula igazgató, Hollós Oszkár igazgató, Bencik Gejza tanár, Wolf András, Bátel Rezső testnev. felügyelő, Kerczinger József, Ellinger Lajos ny. máv. főfelügyelő, Gfellner Lajos, Henter Guido, Stankovits János, Kardos Béla hitoktató, Balogh Sándor ev. ref. lelkész, Löbl Bertalan igazgató, Dobra Ágoston tanitó, László Izsó igazgató, Schwarzl Lénárd hentes, Lázár Imre gyáros, Kern György H.év. áll. tanitó, Oberfrank György biró, Weissinger Jakab törv. biró, Dr. Molnár Sándor közs. orvos, Danninger György, Renner Ignác, Szántó Endre, Hubay Aladár, Schmidt Miklós, vitéz Szendy Béla, ifj. Forstner Antal.

A munka nagy erővel indult meg. A bizottság gyászkeretü plakátokat nyomatott. Azokat utcákon, nyilvános épületeken és hivatalokban kifüggesztette. Vitéz Bányay Géza elnök fáradhatatlanul gyüjtött, fáradt és agitált a szent cél elérésében.

A hősi emlék plakátja a következő szövegü volt:

Pro Patria!
Dunaharaszti közönségéhez.!

Egy nemzet jövője csak annyit ér, amennyire becsülni tudja vértanuinak emlékét.

Nyolcadszor zöldül ki immár Dunaharaszti 150 hősi halottjának süppedt sirja fölött az anyaföld, de vértanuhalálukat kő még nem hirdeti.

Bizakodóan, dallal ajkukon vonultak hadba 12 esztendő előtt a haza hivó szavára, hogy soha többé viszont ne lássák édesanyjukat, hitvesüket és gyermekeiket. Akik közzülök még visszajöttek csak meghalni jöttek haza.

Meghaltak, hogy mi élhessünk... Elvesztek, hogy mi megmenekülhessünk...

Voltak közöttük diplomások, kisgazdák, iparosok, szegény gyári munkások és napszámosok.

Voltak közöttük csillogó szemü, mosolygó ifjak, deli legények, élemedett férfiak és többgyermekes családapák.

Képviselve volt közöttük minden vallásfelekezet.

Arcuk rózsáit letarolta a szenvedés... Dalos ajkukat elnémitotta a halál!...

Nagyrészüknek még enyésző teste is jeltelen sirokban porlad szerte, Európa harcterein.

Idegenben haltak meg, még megtört szemüket sem zárhatta le gyöngéd rokoni kéz simitása...

Már majdnem minden kis faluban áll a hősi halottak emléke.

Dunaharasztiak! Mi legyünk az utolsók, akik vértanuink emlékének kegyelettel áldozunk?...

Nyolcéves tartozás ez már, törlesszük le becsületesen!

Állitsuk fel vértanuhalálúknak oltárát, ahová imádkozni fog járni az édesanyjuk és siró özvegyük... Ahová példát venni járnak az árváik s ahol késő unokáink hálatelten emlegetik majd dicső ősöknek dicső halálát!...

Adózzanak a tehetősek pengőkkel, a szegények fillérekkel, hogy tavasszal mi is felállithassuk a dunaharaszti-i hősi halottak szobrát.

Augusztus 20-án megtartjuk a Hősök Napját, utána sorozatos mulatságokat rendezünk, melyeknek tiszta jövedelme a szoboralap javára jut.

Ne feledkezzetek el a hősi halottakról!

Erre a magasztos célra minden kis adományt elfogad és nyilvánosan nyugtáz a szoborbizottság elnöke: vitéz Bányay Géza alezredes. (Lakik Horthy Miklós-ut 8.)

Dunaharaszti, 1926 augusztus 10.

A »Dunaharaszti Hősi Halottak« Szoborbizottsága.

Az eredmény nem maradt el. Maga Dunaharaszti község képviselőtestülete 25 millió koronát szavazott meg a Hősi Emlékre. Testületek és magánosok is adakoztak.

Vitéz Bányay Géza 24, Löbl Bertalan 8, Dr. Baradlay János 64, Kerzinger József 8, Lévay Ernő 8, Kölberné 16, Weisz Rezsőné 12, Keller Jakab 8, Szüsz Istvánné 8, Pusch Konrád 8, Maylänner Mátyás 8, László Izsó 40, Simunics András 16, Csasznek József 8, Las Toress Aladár 8, Dr. Bonyhárd 8, Hochstrate 8, Dr. Kun Izsó 8, ifju Luttenberger Samu 8, Szőllősy Ferenc 8, Kerner M., Röszner V. 8, Szirbek Géza 8, Buócz Rudolf 8, Ellinger Lajos 8, Váry Gyula 32, Dr. Szelényi Aladár 100, Lichtner Lipót 8, Róm. kath. iskola 16, Jól mulatni vágyók 60, Rligeti elemi iskola 32.24, Dunaharaszti áll. elemi leányiskola 20.60, Izr. hitközség 80, Hév. 80, Hangya 16, Gizella gőzm. 40, Nagy István 16, Kunszentmikl. Tak. pénzint. 40, Rligeti áll. iskola 13.36, Dh. polg. iskola 39.20 Dunaharaszti temetkezési egylet 50 pengő. És még számos kisebb adomány.

A szoborbizottság még 1926 őszén megbizta Dedinszky Elemért, a neves szobrászmüvészt, hogy pályanyertes gyönyörü müvét, a hálósan sérült honvéd megrázó alakját a Hősi Emlék részére köbe öntse.

Százötven hősi halottunk dicső emléke arra intsen minket és utódainkat, hogy **hazát szeretni tőlük tanuljunk!**

A dunaharaszti hősi halottak névsora.

Rövidítések: á = állatorvos: cs = csendőr; e = eltünt; eő = 1 éves önkéntes
eőh = 1 éves önkéntes huszár; fh = főhadnagy; h = hadnagy; őm = őrmester; öv = örvezető; szv = szakaszvezető; t = tizedes; tfh = tüzérfőhagnagy;
z = zászlós; th = tiszthelyettes; v = vadász.

Achel Lajos, Achel Sándor, Ádám Ferenc, Bakos Antal, Balogh Márton e, Baranyai János, Bauer József e, Bátyai János, Benedek László, Beck Mihály, Bilitz Antal h, Bubán István, Cseh József, Damréli Gyula z, Drozdik Sándor csöv, Dorn Antal, Fajta Ferenc szv, Fajta János, Fajta Lipót e, Fajta Lőrinc öv, Fajta Mátyás, Fajta Mátyás (Leeb) e, Faith Mihály t, Fancsek Lőrinc, Farkas Ferenc e, Farkas Pál, Felhoffer János, Forstner János, ifj. Forstner Károly, Frankovics József, Gallé Jenő eöh, e, Geiger Zoltán fhá, Gerstenbrein Mihály, Gerstenbrein János szv, Gerstenbrein András t, Gerstenbrein Antal szv, Gasz József e, Glasz Jakab t, Glasz Jakab (Sielender), Glasz Mihály, Glöckl Antal e, Goda Imre vfh, Golcs Ferenc, Hackspacher János t, Hackspacher Antal, Hegyi József, Heiszenberger Antal, Heitzer Márton, Herceg János szv, Hermann András, Hochrein József, Horváth János, Juhász Béla, Juritza János, Juszti Dezső, Kalmár Imre e, Kalmár Ödön, Kaltenecker András, Kaltenecker Ferenc, Kaltenecker Ferenc, Kaltenecker György e, Kaltenecker István, Kaltenecker János e, Kaltenecker Jakab e, Kaltenecker Jakab, Kaltenecker Lénárd (Joskele), Kaltenecker Lénárd, Kaltenecker Sebő t, Kaltenecker Tamás, Karl József e, Kartali Jakab, Kindlinger Márton e, Király Benedek cst, vitéz Kiss Antal, Kiss István, Kiss Lénárd, Korcsogh József, Kovács István t, Kovács György, Kreisz István, Kreisz József, Lakk Konrád, Las Torres Béla fh, Lautner Tamás, Leéb György, Leéb János, Leéb János e, Leéb József, Leéb Pál, Libau Frigyes, Lichtner Sándor th, Lobotka Nándor, Mannheim Mihály, Manulek Pál, Matheisz Tamás t, Márcz János öv, Márcz János, Mercel István, Meszerics Károly e, Mészáros József, Mészáros Vince, Meusel Oszkár tfh, Müller István, Piller Péter e, Plundrich Ferenc h, Plundrich Károly fh, Pollák Rudolf, Rötzer Mihály, Ruff Ferenc, Ruff Lénárd, Sárkány János t, Schindele Antal eő, Schmeleg Mátyás, Schneider Pál, Schneider Vendel, Schuszter Jakab, Schuszter János örm, Schuster Tamás, Schütz János, Schwáb Ferenc t, Schwáb Miklós, Soós Ferenc szv, Sternád

Gyula, Stifter János, Stöckl József e, Stöckl Márton, Stutz János, Szing András e, Szutter Antal, Szutter József e, Takács József öm, Tomana György, Tóth Viktor, Turóczy Sándor öm, Vass János, Wagner György, Wagner János, Wagner József, Wagner Ignác, Weidinger József e, Weisinger József szv, Weisinger Lajos, Weisinger Lénárd, Wiesinger György e, Witzing András, Wolf Béla öv, Wolf György, Zsédel József t, Zwick József, Zwick Pál.

A szoborbizottság vágya csupán az most már, hogy sok akadály leküzdése után ez év őszén az Emléket leleplezhessük s az ünnepen lehetőleg itt tisztelhessük Kormányzónk, nagybányai Horthy Miklós Ur Ő Főméltóságát és volt Hadtestparancsnokunkat, József Királyi Herceg Ur Ő Fenségét. Főispánunkat és Alispánunk őméltóságát.

Adjon Isten Dunaharaszti községnek és szeretett Hazánknak fájdalmas multjánál boldogabb jövendőt.

Szerény kis munkámat azokkal a szent jósigékkel végzem, amelyek Hősi Halottaink szobrának lábánál állnak:

A mi vérünktől ázott földből virág nyilik: Nagymagyarország szabadságának virága!

Amen!

Városi Könyvtár
B 616/2009
Dunaharaszti

Kiadta: *Dunaharaszti* stb. folyóirat.
Kiadásért felelős: BALOGH SÁNDOR fel. szerkesztő. Kapható a szerzőnél.

Centrum kiadóvállalat r.-t. Bpest, IX. Köztelek-u. 1. Igazg. Bornemisza Gábor